

Politikai
röpiratok.

221

221
2000

A

HADSEREG

UGYNEVEZETT

„SZELLEMÉRŐL.“

IRTA:

Balla Gy. Józsa

10.

BUDAPEST,
AIGNER LAJOS BIZOMÁNYA,
1886.

DE BALLAGI GÉZA.

Sajtóban, parlamentben, közvéleményben, egyaránt sok a panasz a hadsereg úgynevezett »szelleme« ellen. Kis lap, nagy lap, kis író, nagy író, egyaránt kedvtelését leli abban, ha a hadsereg szellemét támadhatja, lévén ez a thema mindenkor hálás és népszerű, anno 1848—49 óta folytonosan. Sajtó, parlament és közvélemény nem képes kiábrándulni ama téves felfogásból, hogy 1849-ben nem az orosz nemzet küzdött ellenünk, hanem gyűlöletét a paraszt kunyhó megszületett csecseméjétől kezdve kiterjeszti egész a czárig, valamint nem akarja tekintetbe venni, hogy az 1848-iki események nem a hadseregben, hanem az akkori politikai körülményekben lelték csirájokat, s a szellem, mely a hadseregben uralkodott, nem volt az eseményekre semmi befolyással. A Jellasichok, Windischgrätzek, Haynauk nem azonosíthatók a hadsereggel, melyben mindig volt és min-

dig van elem, mely éppen úgy megérdemli a tiszteletet, mint a polgári osztályban az, aki tiszteletreméltó, de vannak ismét, kik éppen úgy méltók a megvetésre, mint a polgári osztály hason elemei. Sőt ha a főrendiek nem régen történt Tiszaellenes opponálását tekintjük, arra a meggyőződésre kell jönnünk, hogy a Metternichek és Windischgrätzek sem oly feketék, mint amilyenekre festik, sőt szövetségesekül is elfogadhatók, határozottan más látkörrrel, mint amilyen a magyar parlamentekben szavazásra lehet hivatva. S ime, nevezett urakat és társaikat lelkesen megéljenezték a főrendek. Nem annyira a »szellem«, mint inkább »nézet« dolga tehát, ami az embereket a harcz, vagy politika terén kétfelé választja, nézet és érdek, melyek amint találkoznak, mint jelzett szavazás is mutatta, szépen megférhetnek egymás mellett. Eltekintve tehát az oly bűnöktől, melyek minden oldalról és minden ember szemei előtt bűnök, s mint amilyenekkel majd minden hadjárat alatt találkozunk, nézeteltérésért jogosan nem ítélnünk el senkit, még

Jellasichot, még Windischgrätzet, még Haynaut sem, sőt nézetük tiszteletben tartását éppen úgy követelhetik tőlünk, mint mi tőlük. És hogy az a nézet, melyet nevezett katonák tápláltak, nem katonai szellemből, hanem az egyéni felfogásból kifolyó nézet, példák reá a százak és ezrek, kik a nélkül, hogy valaha katonák lettek volna, hasonló nézetet tápláltak. Az 1848-iki eseményeket maguk közül a magyarok közül sokan nem helyeselték, sőt állást foglaltak ellenük, sőt, amint a báró Kemény Zsigmond emlékiratából kitűnik, még fegyvert is kovácsoltak. A különbség csak az, hogy az egyik osztrák, a másik pedig magyar szempontból bírálta el, s míg az egyiket a nyílt ellenszegüléstől és ellentállástól a körülmények tartották vissza, addig a másiknál más körülmények nemcsak megengedték, de követelték a fegyveres beavatkozást. Bátoran merjük tehát állítani, hogy az 1848-49-iki eseményekhez, a katonai szellemnek se pro, se contra nem volt semmi köze.

Daczára ezeknek, az ugynevezett

»hadsereg szelleme« elleni harcz ettől az időtől datálódik, s a nézet és az érdek, mely ellenünk az osztrák hadsereget vezette, el lett keresztelve a »hadsereg szellemének«, hollott lélektani axioma, hogy az eféle »szellem« nem lehet más: mint a nézet kifolyása. Ami pozitívnek mondható, az a nézet, a szellem csak negatív valami, melyet a nézet hoz létre. A nézet a fa, a szellem a virág.

Ha most már azt akarjuk, hogy a közös hadsereg szelleme, az 1848-iki honvédség szelleméhez legyen hasonló, absurdumot akarunk. Ha azt akarjuk, hogy a közös hadsereg minden tagja, vagy tisztje a magyar nézetek kifolyásából alakult szellemet sajátítsa el, akkor is absurdumot akarunk; s végre, ha körülményeink közt önálló és különvált magyar hadsereget akarunk, akkor is absurdumot akarunk. Mindhárom állítást okadatolni fogom, de mielőtt ezt tenném, a »szellemről« kívánok még szólni néhány szót.

Azokat, kik a közös hadsereg szelleme ellen napról-napra, óráról-órára

kikelnek, egész tisztelettel kérjük, hogy panaszait preczizirozni sziveskedjenek. A Lendl-ügy, az egri zászló-ügy, a kolozsvári ügy, a Janszki-féle ügy, engedelmet kérünk, ez egytől-egyig magánügy, s a közös hadsereggel éppen ugy nem téveszthető össze, mint egyes polgár cselekedete az egész polgársággal. A Lendl nézete, a Janszki nézete mindazonáltal lehet nagyon sok katonának a nézete, anélkül, hogy az egész hadsereg nézeteül lehetne betudni, sőt méltóztattak észlelni a birodalom tulsó felében a demonstratiót, melyet a Belcredi beszédére egy más nézetű parlament hozott létre, anélkül, hogy annak a parlamentnek tagjai katonák volnának, vagy a közös hadsereghez tartoznának. Ugy gondolkozni tehát, amint Janszki gondolkozik, nem katona-embernek is lehet, a gondolat pedig szabad lévén, ám méltóztassanak annak helyességét kétségbe vonni vagy megczáfolni, de gondolatáért vagy nézeteért valakit elítélni, csak vastag elfogultságból lehet.

Az a türelmetlenség, mely minden más nemzetiségű egyéntől azt köve-

teli, hogy magyarul gondolkozzék és magyar nemzeti nézeteket valljon, nem fog hasznunkra lenni soha, mert barátok helyett csak ellenségeket fog szerezni. A durvaság, a sértegetés azért, mert valaki nem úgy gondolkozik, mint mi; nézetünknek felerősökölása, mindenkinek a magyar érdekek szeke-rébe való befökása, s ha nem testtel-lélekkel húz, ütése, csapása, ez nem észszerü politika: a hadsereg folytonos piszkálása pedig éppen nem. Aki valami-re akar menni, az tanulja meg, legyen bár nemzet, avagy egyes ember, hogy ne ellenségeket igye-kezzék szerezni, hanem barátokat. — És azokért a barátokért nem kell Franciaországba mennie, ingyen vo-natot, ellátást fizetnie, mert ezek a ba-rátok kialusszák magukat és kinevet-nek, hanem igenis, keresse az ő ba-rátait a közvetlen közelben, s mert minden embernek van érdeke, tehát ezen érdekeket ne üldözni és lehetet-lenné tenni, hanem saját érdekeivel ki-egyeztetni igyekezzék.

A katonának is éppen úgy meg van a maga érdeke, mint más ember-

nek, a hadseregnek, mint a gazdának, iparosnak, kereskedőnek, ügyvédnek, hivatalnoknak, sat. és míg soha de senkinek nem jut eszébe, hogy ezen külön álló osztályérdekeket kétségbe vonja, amint a katona nem azt akarja, amit a polgár, azonnal készen vagyunk a »hadsereg szelleme« elleni panaszszal. Ahelyett, hogy megfontolnók, van-e a hadsereg tagjainak jogosultsága a hadsereg érdekében gondolkozniok és működniök, katona-fejjel itélniök? ha ez a gondolkozás a mi gondolkozásunkkal, ez az érdek a mi érdekünkkel, ez az ítélet a mi ítéletünkkel nem azonos, rögtön nekimegyünk a hadseregnek és a hadsereg szellemének. Bizony pedig nem mindig van igazunk, és ha valami valakiben kínos visszatetszést szülhet, kínosabbat nem szülhet semmi, mint az igazságtalanul alkalmazott sértegetés, gyanusítás, gyalázás és rágalmazás, mint ahogy tenni szoktuk.

És a hadsereg türi. Fegyelmének vasvesszeje alatt nyögve türi. Itt-ott, nagy ritkán, vannak ugyan egyes kitérések azon folytonos és éktelen lárma ellen, melyet a sajtó egyik nap mint

másik nap, hajnaltól alkonyatig elkövet. A sajtó által nekihecczelt egyesek magatartása a folyton infestált katonaság egyik-másik tagját szintén kihozza sodrából, de azért van-e rá eset, hogy a hibát a polgári egyénben keresnök, s hogy a sajtó támadása az egész hadsereg ellen azonnal meg ne zendülne Kárpátoktól Adriáig.

És emellett a hang mellett, emellett a modor mellett, a békés egyetértést követeljük. Követeljük valósággal és pedig mily hangon. Az a pöffeszkedő magatartás, melyet a sajtó egy része a hadsereggel szemben tanusít, a legnagyobb mértékben kihívó. Az a boszu szól belőle, melyet talán a sajtó egyes tagjai a tisztikar iránt éreznek, amiért azok, lehet, a társadalmi téren valamely okból lenézésüknek igyekeztek kifejezést adni, s így, ezen a társadalomból a sajtóba, a sajtóból a társadalomba átvitt udvarló vagy egyéb kicsinyes kötekedések tartják hadilábon a katonai és polgári osztályt, nem pedig az a szellem, melyet mint a »hadsereg szellemét« bünbakul szoktak felállítani,

politikai demonstrációkba szólítani ellene az utczáat, és felhecczcelni az egész közvéleményt.

Egyébiránt, mondjuk ki nyíltan: mi a katonaságtól forradalmi szellemet követelünk. Talán nem tudva, de öntudatlanul. Nekünk a katonai fegyelem ellen van kifogásunk s a felebbvalók iránti feltétlen engedelmesség ellen. Mi a katonákban szabad polgárokat akarnánk látni, kik úgy gondolkozzanak mint mi, úgy politizáljanak mint mi, s ami véleményük szerint az alkotmány és a hazafisággal meg nem egyez, azt ne tegyék. És miután a tulajdonképpeni hazafisággal máig sem vagyunk tisztában, valamennyi párt magát tartván a leghazafiasabb pártnak, és miután folyton alkotmányosság elleni érzülettel és merénylettekkel vádoljuk egymást, szeretném tudni, hogy igazodnék ki az a katon a az »alkotmányosság-nak« és »hazafiság«-nak nevezett eme tömkelegből? Vagy szeretném tudni, milyen legyen hát az a szellem, melyet a katonaságtól követelnek? A szélsőbali mindenesetre szélsőbali szel-

lemet, és így tovább a pártok. S vajjon a különböző osztályok? Aztán meg a socialisták, az anarchisták, a communisták? Egyik párt nem lenne megelégedve a másik párt szellemével, aztán minden osztály és törekvés magának igyekeznék megnyerni a hadsereget. Legtöbb lévén pedig a hadseregben a munkás elem, tehát kell, hogy a szabad szellem és szabad nézet-követés esetében, a hadsereg a socialis elveket tegye magáévá. — Avagy magyarázzák ki magukat a hadsereg mai szellemével elégedetlen urak, hogy miféle szellemmel akarnák azt felváltani?

Könnyü a levegőbe beszélni! Amde tessék bejárni a világot s egyik hadseregnek a szelleme alig fog különbözni a másiktól. A katona katona, a pap pap mindenütt, s amint ezen szoros jellegéből kivetkezett, katona lenni, avagy pap lenni megszűnt. A katonaság első feltétele a »feltétlen engedelmesség«, ahol ez nincs, ott egy fegyveres elemmel nem lehet birni, ahol pedig megvan, ott a szellemi inyenczkedést kizárja.

És akik azt hinnék, hogy a fegyelmezett és minden porcikájában katonára, szent ügyekért lelkesedni nem képes, azok figyelmen kívül akarják hagyni a történelmet, mely számtalan példával bizonyítja: hogy nem a fegyelem töri össze a lelket, hanem a fegyelmetlenség; már pedig a mint egyszer szó lehet róla, hogy a katonaságnál első kellék bizonyos meghatározhatatlan szellem legyen, az mindig a fegyelem rovására fogna menni. Ha a katonaságnál »szellem»-ről lehet szó, az nem lehet más, mint a »katonai szellem.«

: A polgári érzelmeket megkapja a katonaság otthon és a polgári társaságokban. A katona és polgár érintkezése nagyobb iskola mindennél, és ahol ezen érintkezés lehetőségének tér van nyitva, ahol a katonai és polgári elem egymástól nincs elidegenítve, ahol az érintkezés szabad és a felsőbb körök részéről rossz szemmel nem nézik: ott a katona a polgári befolyástól ment nem maradhat, pedig amit egy katonától kívánni lehet: az, hogy polgári érzelmeit katonai

kötelmeivel összeegyeztetni képes legyen. Ennél többet ne kívánjunk egy katonától se, annál kevésbbé oly szellemet, melynek meghatározása lehetetlen.

A katonaság, illetőleg a hadsereg, nemcsak nálunk nem, de sehol sem iskola arra nézve, hogy ott valaki hazafiasságot tanuljon. Azt a gyermeknek magába kell szivnia az anyatejjel, elsajátítania és megőriznie a polgári életben, a honnan ma minden katona ki és ahova visszakerül, s amily körök az ő valódi életkörét képezik, míg a katonaság a katonai dolgok elsajátítására való ideiglenes iskoláztatás, egyéb semmi. Attól félni tehát, hogy fiaink a katonaságnál hazafiságukból kivetkeznek, majdnem a comicumba vág, mi ellenben, ha a katonai körök a katonai szellem gyengülésétől és lazulásától félnek, s minden oly törekvéssel szemben, mely e szellem lazulását szándékozik előmozdítani, érzékenyek, az indokolt. Mert más az az egypár év, amit a fiatal ember a katonaságnál tölt és más az egész élet, amit nem ott tölt. A katonaság fegyelmi szük

mozgási köre ugy is nagyon kellemetlen a szabad élet kényelméhez szokott s abba minél gyakrabban visszakérülő katonának, hát ha most már e fegyelem ellen izgatjuk is s a reá nézve ugy is kellemetlen korlátolt-ság iránt még az ellenszenvet is korbácsoljuk benne, mégpedig folytonosan, hát hogy az, a katonai körökre nézve nem lehet kellemes, tagadhatatlan.

A hadsereg szelleme ellen nem az lehet a kifogás ma már, hogy a tulajdonképpen vaskalapos, hanem az, hogy visszás, hogy eltérő és nem összevágó. Az, hogy a magyar ezredek tisztjei folyton ugy lesznek feltüntetve a legénység előtt, mint a magyarság ellenségei, hogy a katonaságba lépő fiatal ember gyűlöletet visz magával tisztje ellen, amely gyűlölet a tiszt előtt nem titok, s így szüli az egyik gyűlölség a másikat. Nem az ma a panasz, hogy a hadsereg hazafiatlan, sőt inkább az lehet, hogy ott is hazafiasságot akar gyakorolni, ahol a fegyelem járja s ahol az egyéni nézetek és érzelmek nyilvánulásai a fegyelemre

nézve kártékonyak. És ha most már a tiszt a fegyelem keretében meg nem tűrhető ezen szeparatizmus ellen föllép, az önkénytes, aki talán máskülönben jogász, vagy plane hírlapíró, mindjárt megtudja adni a szubordinációnak magyarellenes színezetét.

Különben, nem akarjuk állítani, hogy a hadseregben magyarellenség nincs, hogy kivált a magyar ezredek tisztí kara nemzetiség tekintetében nem kevert, amin különben alig lehet segíteni. Egy-egy ezred kiegészítő kerülete néhol három-négyféle nemzetiséget is magába zár, s egy pár ezredet kivéve, tisztán magyar ezred nincs is. Hát most már mit csináljanak a nem magyar ajkuakkal? Csak ki nem zárhatják az előléptetések sorából? És ha az a nem magyar ajku katona ugyanazokat a nemzetiségi érzelmeket viszi magával, amely nemzetiséghez ő tartozik, s amely nemzetiségnek éppen úgy meg van az ő tapintatos(!) sajtója, mint ahogy meg van nekünk, s éppen úgy kötelességévé teszi a szerbnek, a horvátnak, az oroszoknak, a tótoknak, a szászoknak, hogy a hadseregben

ne katona legyen, hanem szerb, tót, vagy szász sat., hát ne csodálkozzunk rajta, hogy a hadsereg szelleme nem lehet olyan, amilyennek mi kívánjuk, de amely szellemet mi magunk teremtmünk meg, s amely szellemhez a felső és legfelsőbb katonai köröknek semmi közük. Sőt mondhatom, és példákkal igazolhatom, hogy Európa egyetlen államának sincs democraticusabb katonai vezérkara, mint napjainkban az osztrák-magyar hadseregnek, melyből a régi elhúzó aristocraticus, a polgárságot lenéző szellem már csak egyeseknél tapasztalható.

Nemrégem egy porosz utazóval, a főváros több nyilvános helyét bejártam. Vendéglőket, kávéházakat, más egyéb mulatóhelyeket és társas-köröket, s ami a porosznak leginkább feltűnt, hogy a polgársággal elvegyülve mindenütt találtunk katonatiszteket, amit ugymond: »Ennyire még Franciaországban sem tapasztaltam. Poroszországban meg plane nem, hol a polgárság a katonaság által egy lenézett kaszt, s a porosz tiszt oly aristocrata, hogy a polgári körökben való

megjelenést magára nézve megalázónak tartaná.«

A katonaságnak a polgársággal való ezen elvegyülése tehát nem oly jel, melyből a felsőbb és legfelsőbb katonai körök rossz szellemére lehetne következtetni. »Capite piscis« Ahol a legfelsőbb katonai körök nem rokonszenveznek a polgársággal, észre lehet azt venni a hadsereg minden tagján, míg mi ugyan nem mondhatjuk, hogy a katonai elem a polgári elemet kerüli, sőt ellenkezően, katona és polgár a legjobban találják magukat együtt, s hogy az egyik katona, a másik pedig nem az, valami fölismerhető magatartással ugyan nem árulja el egyik sem, s ha nem különböztetné meg őket az egyenruha, senki sem mondaná a katonatisztról, mikor polgári társaságban van, hogy nem a »legczibilebb« nyárs-polgár.

És ezt a közös társas életet a felső katonai körök nemcsak hogy nem tiltják, de ők maguk mennek elő a jó példával. A tábornok éppen úgy nem kerüli a nem katonai köröket, mint alantosai, s a lehető legalaposabb sü-

letlenség az Edelsheim-Gyulay nyugdijaztatására is azt hozni fel: hogy mert nagyon intim kezdett lenni a magyar körökkel! Hát maga a fejedelem és a nagyszerű magyar neveltetésben részesült trónörökös, ki velünk szerény írókkal egy asztal mellé ül és conferál, irodalmi vállalatokba bocsátkozik s nem egy polgári testületnek elnöke. De maga ő felsége! ki, a midőn csak teheti, mindig legatyaibb érzelme-
ket tanúsít a polgárság és polgári törekvések iránt. Hogy lehet most már itt oly szellemről beszélni, a milyenről lapjaink beszélni szoktak, s úgy tüntetni fel a felső és legfelsőbb katonai köröket, mint a magyar és a polgári elemnek ellenségét? Sőt higyjék meg az igen tisztelt ujságíró urak, hogy minden egyesek által elkövetett hibáért annyiszor korholták és sértegették már az egész hadsereget és annak intéző köreit, miszerint igazán nem volna csoda, ha azok részéről nagyobb visszavonást tapasztalnánk; s hogy ennek éppen az ellenkezője áll, hogy a folyton izgatott és kiabáló polgári elemmel szemben a

nagyobb türelmet a hadsereg tanusítja, csakis a legfelsőbb körök annyiszor kárhoztatott szellemének köszönhetjük.

Az a mi követelő fellépésünk, hogy a közös-hadsereg minden tagja velünk érezzen, már magában véve is provokáló, hát még mikor a legerősebb támadást intézzük az egész hadsereg ellen, ha polyglott sorai közt akad ember, ki a mienktől eltérő nézetének talán nem mindenkor sima modorban ad kifejezést. Akkor, mikor a hadsereg szabad szelleme mellett mi agitálunk legjobban, mi vagyunk a legdühösebbek, ha a hadsereg egyik vagy másik tagja szabad szágótvész magának arra, hogy nézetének kifejezést adjon. Egyszerre készen vagyunk az egész hadsereg ellen. És miért? Mert a hadsereg fegyelmezetttségétől megköveteljük: hogy a hadsereg egyetlen egy tagja se merjen úgy nyilatkozni, vagy oly magatartást tanusítani, mely a magyar közvéleményben jó fogadtásra nem számíthat. Ime, amint egyszer arról van szó, »mi nem tesszik nekünk«, egyszerre nem te-

kintjük a hadsereget másnak, mint egy gépnek, amely géprendszernek csakis a fegyelem-adta szabályok szerint szabad mozognia, s a mely gép bármely kerekének szabályellenes mozgásáért az egész rendszer és vezető kara felelős; míg ellenben, ha oly nyilvánulás történik, »a m i n e k ü n k t e t s z i k«, de ami a katonai fegyelmezettséggel össze nem fér, s az illető meglakol: azonnal megtámadjuk a hadsereg szellemét és az intéző katonai köröket.

Nos hát uraim, ilyen kaptafára: »ha akarom vemhes, ha akarom nem vemhes«, hadsereget huzni nem lehet, s nem kívánható, hogy idejét a mi szeszélyünk és hangulatunk kipuhatolásával töltvén, szélkakas módjára forogjon. És minthogy azok a katonai körök sohasem keresték még, vajjon egyik vagy másik kinevezett főispán. államtitkár vagy egyéb hivatalnok hadseregellenes szellemü-e, és soha egy kinevezésbe be nem avatkoztak, soha, ő felsége egy miniszteri felterjestetteti még vissza nem utasított, feltéve hogy az illető polgári hatóság i s m e r

Legjobban felterjesztettnek érdemeit: hát e viszonyosságot megkövetelhetik tőlünk a katonai körök is, akik meg katonai szempontból ítélnék és nézeteltérésért vagy nyilvánulásért a különben jó katonát a polgárok gunyjának való kitevésre, és a megmacskazenéztetésre érdemesnek nem találván, ezen sérelmeket ellensúlyozni igyekeznek.

Mind a hadseregnek, mind a polgárságnak meg van a maga rendes foruma, hova a panaszokkal fordulni lehet, de a »linchelés« Európában nem divat; és ha van jogosult tüntetés, az csak akkor lehet, ha a panasz egyáltalában meg nem hallgattatik, de ha panaszaink nem inyünk és szájunk ize szerint intéztetnek el, még nem ad jogot arra, hogy az ablakokat beverjük. A bíró nem arra van hivatva, hogy a panaszló félnek elégtételt adjon, hanem arra, hogy igazságot szolgáltatasson, s ha belátása s igazságszolgáltatási érzéke az ingerült közvélemény érzékével nem azonos, még nem következik, hogy a szerepet magára vállaló csöcselék lehessen az aeropag.

Hanem az ut, melyen elindultunk, tökéletesen elégséges arra, hogy azt a szellemet, melylyel a sajtó a hadsereget, mint testületet vádolja, megteremtse, a folyton falrafestett ördögöt előidézze. A katonaságnak is csak fegyvere aczél, de idegei elébb-utóbb emberi idegek, s az idegek folytonos ingerlésével vagy az idegességnek, vagy a fásultságnak kell beállni, mi állami életünkre nézve egyaránt veszedelmes. Az idegesség a legmagasabb fokra csigázhatja a gyűlöletet és elkeseredést, mely abban a pillanatban törhet ki, melyben a legnagyobb egyetértésre lenne szükség, s így végzetes lehet; míg az elfásultság a polgári elem fel sem vevését vonná maga után. Mindkét eshetőség a legszomorubb következményekkel járhatna, mert habár a hadsereg kitartására a pénzt a parlament szavazza meg, azt hiszem, a kölcsönös surlódások következtében ezen költség meg nem szavazása éppen oly végzetes lehetne a hazára nézve, mint a hadsereg elidegenítése, külön kasztra és nemzetiségekre való oszlása, s az első védelmi háboruban való szétmállása.

Csak az az állam lehet nyugodt, mely egy jól fegyelmezett szilárd védőre számíthat, akár a kül-, akár a bellelenségekkel szemben, amely hadsereg éppen oly kész az államot a kültámadástól, mint a társadalmat a belzavaroktól megmenteni, míg ellenben, ha egy hadseregről az tehető fel, hogy a támadó külső ellenséghez elpártolhat, vagy belzavarok esetében fegyverét lábhoz teszi és nem engedelmeskedik, az az állam minden pillanatban ki van téve a megsemmisülés veszélyének.

Hát ne avatkozzunk mi a katonaság belső ügyeibe, mely a polgári felfogás keretébe be nem illeszthető, s különösen ne higyjük, hogy a birodalmi hadsereg ügyeinek intézői, a birodalom népeinek ellenségei, kik nép és katonaság közt a visszavonás szellemét szítják. Határozottan az ellenkezőt állíthatjuk. A hadsereg ügyeinek intézői ma már éppen úgy tudják, mint akárki más, hogy csak az a hadsereg lehet erős, melynek gyökerei a nép és polgárság talajából fakadnak s e talajban diszlenek; hogy a hadsereg

lelkesedés nélkül bábok tömege, s hogy e lelkesedést nem adhatja meg más, mint a gyökereket tápláló talajból nyert hazafiság. Plane oly polyglott birodalomban, mint a mienk, végtelen sokat adnak a lakosság és katonaság közötti egyetértésre, amely egyetértésre senki nem féltékenyebb, mint maga az uralkodó. A nép és hadsereg közötti viszály senkit jobban nem bánt, mint magát az uralkodót, kinek ezen érzületét ismerve, bátorkodott Tisza Kálmán is arra, hogy ismert válaszát megtegye, de amely válasz Belcredi által határozottan félre lett magyarázva, s éppen azt a visszatetszést szülte, melyet kormány úgy mint katonai köreink, nép és hadsereg közt mindenáron kikerülni akarnak.

Mig a nemzet volt a sértett fél, nem is történt addig a hadsereg részéről semmi az ellen, hogy e sérelem kiengesztelve ne legyen, de amint Belcredi a Tisza nyilatkozatát félremagyarázta, élét a hadsereg ellen fordította, oly helyzet állt be, mely minden oldalra kínos hatást gyakorolt. Ehez járult a párt sajtóizgatása, tendentio-

zus hírek közlése s ezek által a nép és hadsereg vérének felkorbácsolása, mely előbbi részéről oly kiméletlen tüntetésekbe csapott át, hogy a mélyebben sértett félnek a hadsereget lehetett tekinteni, hol az első-től az utolsóig nem lett megkimélve senki, hanem igenis, a Janszkira szórt szitkok átalánosságban mondattak mindenkire. Magának az uralkodóház egyik legtekintélyesebb tagjának is nekimentek, s amint később kitűnt, az illető tökéletesen ártatlan volt. És ha ő felsége uralkodói szavával, tekintélyével és tapintatával az affairbe bele nem avatkozik, az úgy, amint a dolgok álltak, az, a hadsereg megaláztatásának szinezetével birt volna.

Ezt egy bölcs uralkodónak megengednie nem lehetett. Amilyen baj egy államban méltatlan bántalmak miatt a polgárság elkeseredése, éppen olyan baj a hadsereg elkeseredése, mert hogy a hadsereg egy ember tapintatlansága miatt méltatlanul bántalmazott fél volt, azt józan fejvel megtagadni nem lehet. Ő felségének tehát e bántalmazás hatását enyhítenie s a

bántalmazotak érzelmét csilapítania kellett. Ugyanez történt, mikor e sértett fél a nemzet volt. Az ügyetlenségből vagy akaratlanul elkövetett hibáért nem löttek ugyan fejbe az illetőt, talán nem is oly büntetésben részesült, amilyent egyoldaluan megköveteltünk volna, hanem annyi büntetést, amennyit a hiba megérdemelt, meg is kapott. Ha a Janszki-eset más fordulatot vett, azt egyes-egyedül azon tulzásoknak tudhatjuk be, amely tulzásokkal szemben a hadsereg vezetőinek meghétrálnia szabad nem volt.

Igen igen sajnálatra méltó, hogy ez ügyeket a sajtó pártszempontból fogja fel, s az eszközökben, melyekkel a közvéleményt felizgathatja, nem válogatós. Pedig ha ily fellépésekkel kormánybuktatási preczedenst lehetne elérnie, valódi pretorianus hatalomra tenne szert a kormány és katonaság közötti összeütközések szításával és a hangulat felkorbácsolásával. Megtanulhattuk volna pedig a történelemből, hogy hasonló esetek, ha azok el nem hárítottak, hanem célhoz vezettek, mindannyiszor fejetlenséget szültek.

A hadsereg és polgárság egymás elleni ingerlése, ha nem meggondolatlan, ha nem szántszándékos, akkor hazafiatlan bűn, ha pedig meggondolatlanság volna, kérjük az illetőket, hogy ezentul legalább, higgadtabban ítéljenek.

Ez a Janszki-féle affaire senkit nem érinthetett kinosabban, mint az uralkodót magát, ki a dualisticus kormányformának minden nehézségeit és kellemetlenségét érezte. Négy tűz között oly helyzetbe jutott, melynek megfelelni a legnagyobb nehézséggel volt hártaos. Egyik oldalon az ingerült magyarság, másik oldalon az ingerült hadsereg, ezek háttérében és várakozó állásban a birodalom tulsó felének sajtoja által többnyire a magyarok modora és kitörése ellen hangolva, a birodalom többi nemzetei és nemzetiségei; végre Európa, mely a kíváncsi néző szerepét adta, várván a salamoni ítéletet.

Nagyon nehéz az embernek kivetkőznie önmagából, saját érdek és nemzetiségi köréből, egyedül a hideg esznek bíráló képességét tartván meg, hogy

amennyire lehetséges, részrehajlatlanul ítélhessen.

A feltett első kérdésnek minden-
esetre annak kellett lennie: Mi oka
annak, hogy a magyarság
ennyire felvan ingerülve?
Mi az, ami a nemzeti köz-
érzületet ennyire sérti?

Mindenki tudja, hogy egy tábornok
által elkövetett tapintatlan eljárás, de
amely tábornok nem egy alkalommal
és többek előtt kijelentette: hogy pusz-
tán saját érzelmeit követve, minden
politikai gondolat nélkül, a magyar
nemzet megsértését nem akarva, még
csak nem is képzelve követte el, az ő
felfogása szerinti egészen ártatlan eljá-
rást, és bocsánatot kér, ha
tévedett a vagy sértett volna.

Kérdés, hogy a nemzeti érzületnek
volt-e oka még ezen kijelentés után is
oly háborgásba menni át, mintha ama-
tett előlegesen kitervelt sértési szán-
dékmal, a bocsánatkérésben
mindenkor benn foglaltató és minden
lovagias biróság által elfogadott elég-
tételadás nélkül történt volna?
Amely bocsánatkérés és elégtételadás,

a pártatlan bíró előtt, habár a sértést meg nem törtéنتé nem tehette, de élet elvette s meg nem törtéنتnek kérte tekinteni.

A felelet elfogulatlan. s nem a tömegre, de a lovagiasságra apelláló férfi ajkairól nem lehet más, mint az: hogy a bocsánatkéréssel az ügyet befejezettnek tekintti. Nem volt rágalom. nem volt becsületbe vágó, hanem volt meggondolatlanság és félreértés, amely esetekben annak kijelentése, hogy: »Bocsánatot kérek, sérteni nem akartam«, — a becsületére és lovagiasságára legföltéte nyebb gentlemannra nézve is elegendő. És mégis hogy van az, hogy a különben lovagiasnak ismert magyar nemzet a tábornokot az ő készséges kijelentése után is. de sőt még jobban sértegette, sőt a sértegetés hangját az egész hadseregre átvitte? Fel lehet-e azt tenni egy lovagias nemzet érzületéről, hogy az a lovagiasság iránt érzéketlen, avagy másutt kell keresni a láz okát?

Van erre egy különben mellékes észrevételem. Én voltam már nem egy

népgyűlésen, nem egy congressuson, esküdszéki és törvényszéki tárgyaláson, kevert és tisztán intelligens tanácskozásokon és egyetlenegy esetet sem tudok olyat, hogy a hangulatcsinálás ne az előadás minőségétől függött volna. És kísértse meg akárki, legyen bár a legokosabb, de nem criticával foglalkozó ember, s mielőtt valamely művet elolvasná, hát olvassa el előbb a mű criticáját és tapasztalni fogja, hogy ama művet az előbb olvasott critica szempontjából fogja megítélni. Nagyon csalódnék pedig, aki azt hinné, hogy ez a politikában másként van, hogy itt az előadás vagy az előleges critica a hallgatóságra nézve nem bír befolyással. És merem állítani, ha a sajtó a Janszki nyilatkozatát tudomásul veszi, mint a hogy azt a lovagiasság szabályai szerint tudomásul is kellett volna vennie, — a közvélemény a sajtó nézetét tökéletesen a magáévá tette volna. Nem ugyan a sajtó, mely hecczet akart és hecczet csinált. Nagy része kiszámításból, a többi, amint ilyenkor már lenni szokott, ragadtatni hagyta ma-

gát az áradattal. A nemzet közérzülete tehát nem a már jóvá tett hiba által, hanem a sajtó célzatos izgatása által lett felkorbácsolva, mesterségesen szítva, amely tény annálinkább bebizonyított valóság, minélinkább tekintetbe vesszük nemzetünknek léptenyomon tanusított ama lovagiasságát, hogy még a harcz hevében vagdalózó huszár is leereszti kardját, ha látja, hogy az, akivel szemben áll, megadta magát.

És e sokat jelzett kijelentés után a nemzeti érzület felháborodásának folytatását, természetesnek venni nem lehet. A demonstrációk pedig még csak ezután következtek. A birodalom tulsó felének sajtója, a Belcredi felszólalása és a többi incidensek aztán a hadsereget is felzaklatták, amely hadsereg az ellene irányozott támadást méltatlannak s magát a sértésre érdemetlennek találván, elégtételért legfőbb hadurához folyamodott. Janszki saját részéről az elégtételt a nemzetnek megadta, a Janszki eltételével az elégtétel második kiadásban is megtörtént, és így a »nemzeti közérzület«,

lett legyen az természetes avagy felkorbácsolt, kielégítettnek érezhette magát. De nem így a hadsereg, mely most már kettős ténynyel állt szemben. Egyik a magyarság által ellene intézett sértés, melyre tudomásával semmi okot nem adott, másik a legfelsőbb forum részéről, a Janszki eltételével, a sértő félnek kiszolgáltatott elégtétel.

Mert kérem, a dolgot nemcsak egy oldalról kell tekinteni. Ahoz, hogy magukat megsértve érezzék, nemcsak a nemzeteknek van joguk, éppen azért, a sértésért való elégtétel követelésének joga sem lehet egyoldalú. Meg lett sértve a nemzet, de meg lett sértve a hadsereg is; elégtételt követelt a nemzet, elégtételt követelt a hadsereg is. Egyiknek megadni, a másiknak meg nem adni nem lehetett. Megadatott mindkét félnek, azzal a mértékkel, amely mértékkel a sértés történt, s o l y e g y m á s u t á n b a n, amely nem tűrt halasztást.

A sajtó szerint azonban a nemzeti közérzület ezen elégtételadásban újabb sértést lát, mert amint a sajtó okoskodásából kivenni lehet: » e z

nem más, mint a nemzetnek újabb kihívása.« Hát ha a dolgot így fogjuk fel, akkor annak nem lesz vége soha! Ha azon elégtételadás módja és modora felett, amely elégtételadás a hadseregnek van szánva, ugyancsak mi akarunk dönteni, vagy plane azt, hogy a hadsereg elégtételadásra igényt tarthatott volna, tagadjuk? Letérünk azon utról, mely pedig felszólalásunknak mindig súlyt adott még Európa előtt: a méltányosság és igazságosság utjáról, amint pedig ezt a vezérfonalat elvesztettük, mi is lemondhatunk ama követelésről, hogy felettünk igazságosan ítéljenek.

Mindenki azt tartja rólunk: ügyvéd nemzet vagyunk! És csodálatos, hogy ezen kétoldalu sértésnek kölcsönös jogi természetét, a kölcsönös elégtételadásnak nemcsak jogosságát, de elmaradhatatlan szükségességét nem akarjuk megérteni. Nem akarjuk megérteni, hogy ez a kölcsönös elégtételadás, amint hogy nem tűrt halasztást az egyik részről, úgy nem tűrt halasztást a másik részről,

és hogy mindkét fél érzelmét tekintetbe kellett venni. A megvárakoztatás amott, éppen oly rossz vért szült volna, mint szült volna nálunk, s amily nyílt volt itt, éppen oly nyíltságot követelt ott, nehogy a megfélemlítésnek látszata értékét vegye, s a hadseregnek való elégtételadásnak titokzatos színezete megsértse a hadsereg önérzetét. Mert megjegyzendő, hogy itt az elégtétel az egész hadsereget illette.

Amidőn tehát a hadsereg szellemét teszszük birálatunk tárgyává, ne feledjük el saját magunk megbirálását, s a magától fellángoló nemzeti közérzületnek, a mesterségesen felkorbácsolt közérzülettől való megkülönböztetését is. Ne csak azt az embert tart-suk hazafinak, ki a következőkkel nem gondolva, folyton az izgatáson törí fejét, hanem azt is, ki aggodva látja a következőknek állami életünkre nézve veszélyes alakulását, s honfitársait higgadt mérsékletre, nem szenvedélyes, de hazafias gondolkozásra kéri.

Forradalomtól nem félünk, a körülmények a forradalomnak a mai időkre nézve legalább, minden lehetőségét kizárják: hanem félünk egy oly meghasonlástól, melynek szomorú következményeit kikerülnünk nem lehetne. Félnünk a húrok tulfeszítésétől, s egyáltalában nem tartjuk megegyeztetetőknek a józan észszel, hogy folyton a legérzékenyebb idegszálakat izgassuk.

Daczára annak, hogy meg akarjuk adni a hadseregnek, ami a hadseregé, hibátlanak semmiféle emberi testületet nem állítunk, de a béke malasztjának legáldásosabb hatása mindig abban rejlik, ha az egymás hibája iránt elnézők tudunk lenni. Nem képzelhetvén pedig, hogy birodalom hadsereg nélkül létezessen, s látva a példát, hogy a hadsereg minden államnak dédelgetett gyermeke, mert arra minden államnak megvan a maga oka: éppen nem tartjuk a hazafiság feladatának, hogy a hadsereggel s ama körökkel, melyek jó akarata vagy elkeseredése hazánk boldogulására nézve közönyös nem lehet, folytonosan kötekedjünk. Már pedig tény, hogy a sajtó egy

része ezt a kötekedést mindinkább acuttá, élesebbé igyekszik tenni, s mert Tiszát megbuktatni más uton lehetségesnek nem tartja, a hadsereg ügyét folyton a pártpolitikába igyekszik vonni, és a nemzet felizgatható közérületét eszközül felhasználni. Semmi se lenne pedig veszélyesebb államunkra nézve, mint az eféle politika inaugurálása, melyet aztán minden ellenzék elővenne, s oda terelhetné a dolgot, hogy nemzet és hadsereg elkeseredettebb ellenfele lenne egymásnak, mint a külső ellenségnek.

Hogy pedig bebizonyítsuk, hogy a nemzet és hadsereg, nemzet és a legfelsőbb körök között szított feszültség és harcz mily kihatással lehet a további politikai kérdésre, az erre vonatkozó és szükséges illuztratiót megadjuk a következő sorokban.

Sajátságos szinben tüntet föl bizonyos köröket ama felfogás, hogy bár mi adja is magát elő, mintha Tisza előtt soha semmi baj nem lett volna és Tisza után soha semmi baj nem lenne, minden óhajtásuknak netovább-

ját ama egy kifejezésben tudják nyilvánítani: »Mondjon le Tisza Kálmán!« Mikor Majthényi Verhovayt meglőtte; mikor Solymosi Eszter Eszláron elveszett; mikor Drezdában a magyar tornászokat megtámadták, és mikor az uj-pesti szeszgyár kigyúlt, ama bizonyos körök és lapok soha semmi másról nem tudtak álmodozni, mint-hogy: »Mondjon le Tisza Kálmán!« Jókai Mór egy humoros novellájában a világ végét írja le, s abban egy berugott ember szerepel, aki véglegesen leitta magát, hogy már többé nem ébred föl. Hanem azért csak felébredt, s mikor megtudta, hogy a világ nem veszett el, első felkiáltása is az volt: »Hol a kulacs?« A Tóth Kálmán által irt »Dobó Katicza« czimű színműben is az öreg Homonnay, bármi történjék is, mindenre iszik egyet. És nagyon sok ember van, ki, ha valami szomorúság éri, berug, ha valami szerencse éri, akkor is berug. Hát így vannak ama bizonyos körök Tiszával: Elvesz a világ? Am ide a kulacscsal! Nem veszett el a világ? Akkor is ide a kulacscsal! Denique akár vesz el a

haza, akár nem, a kulacs a fő, mert ők inni akarnak, s bármi történjék a politikában és diplomatiában, a Tisza elmenetele a fő, mert hát ők kormányozni akarnak. Hanem most az egyszer, a Tisza lemondásának sürgetésével nagyon elárulták, hogy a »kulacson« kívül más egyébbel törődni nem képesek és nem az a kérdés, mit követel az eszélyesség vagy a nemzet méltósága, hanem hogy: Hol a »kulacs.«

Nem képes az ember elgondolni, hogy ennél a kérdésnél: akár a hadsereg szellemének megváltoztatására nézve, akár a felsőbb katonai körök reformálására nézve, akár a nemzet megsértettnek állított méltóságára nézve, a Tisza lemondása mit használna? Egyáltalában nem vagyunk képesek, a nemzetén ejtett sérelem jóvátételére nézve ama czélt, melyet a Tisza lemondásával elérni óhajtanának, felismerni. Sőt a mi felfogásunk szerint ez esetnél, ha semmi másnál nem is, de ez esetnél Tisza Kálmán annyira a nemzet palladiuma alatt áll, hogy a nemzet, melynek érdekében felszólalt, ha e felszólalásáért akár támadásnak,

akár megtorlásnak lenne kitéve, őt megvédelmezni köteles. A nemzet az ő solidaritását, a nemzeti érdeket védő kormányelnöktől sem meg nem tagadhatja, sem el nem vonhatja, mert az a nemzet önmagát alázza meg. Volt rá eset, hogy Amerika egy jogtalanul elfogott polgára miatt háborút akart indítani. A kormányelnök több mint egy polgár, s mikor nemzete méltóságának védelmeért bárhonnán is, de megtámadtatik, a nemzet kötelessége őt védelmezni.

Nagyon furcsa megoldási módot találtak fel tehát az igen tisztelt ellenzéki lapok abban, hogy a nemzeti méltóság védelmeért megtámadott Tisza Kálmánnak, ama bástyafokról, melyről nemzeteért a sértő féllal szembe állt, mert a nemzet őt cserben hagyni szándékozik, menekülni kénytelen. Kossuth Lajos a magyar nemzet menekültje volt, s bár háborúval fenyegették érte, nem adta őt ki Törökország. Miféle gyávaságot követelnek tehát a magyar nemzettől azok, kik tőle ez esetben a Tisza kiadatását követelik, s Tiszának a futást, a lemondást tanácsolják?

Itt két alternatíva állhat csak, s a közöl kell választani: Vagy nem magyarázni a közelmúlt eseményeket mindenáron a nemzeti kormány s a nemzet közérzúlete ellen elkövetett sértésnek, hanem venni a dolgot úgy amint van, s amint az imént magyaráztuk, vagy ha ama katonai intézkedésekben mindenáron sértést akarunk látni, ám akkor álljunk helyt magunkért, és bizonyítsuk be ország-világ előtt, hogy az a nemzet vagyunk ma is, melylyel paczkázni nem lehet. Egy szívvel lélekkel foglaljunk tömör sort amellet, ki a hadsereg által, (ha már így akarjuk felfogni) a nemzetnek ide-dobott kesztyűt felfogta. Ámde azzal akarni kimutatni a nemzeti hősiességet, hogy ha valamit mindenáron sértésnek magyarázunk, s mikor e felfogásunkat a közvélemény elfogadta, akkor egyszerre csak azzal lépük meg a világot, hogy miniszterelnökünk kiszolgáltatásával mi adjunk a sértő félnek elégtételt.

Az urak ott az ellenzéken, ha ilyen szájhösködés után oly gyáva visszavonulással akarják a nemzet méltóságát

megvédeni, akkor a nemzeti méltóságnál kisebb gondjuk is nagyobb, a megsértett közérület emlegetése csak a pártszenvedélyt és kormányrajutás vágyát leplező köpenyeg, mert a főszempont a miből kiindulnak? . . . a főszempont: a »kulacs«.

Az ellenzéki lapok nem »satisfactiót« követelnek, csak Tiszát akarják meneszteni. Ezért akarják a közvéleményt Tisza ellen zuditani, a pártot tőle elvonni: hogy ime a nemzet oly sérelmet szenvedett, mely elégtételt követel, az elégtételnek azt a furcsa formáját követelik: hogy Tisza menjen! »Sonst keine Schmerzen!«

Ime az ők hazafiságának lólábai!

És aztán ha Tisza menne, mi uton és módon magyaráznák ezt: a nemzetnek adott elégtétel gyanánt? Hát Tisza sértette meg a nemzetet? Nem! Tisza védelmezte, és amiért védelmezte, önök szerint a katonai körök oly revancheot adtak neki, mely egyuttal a nemzetnek is szól. Tisza és a nemzet közösen lettek megsértve, de mert a nemzet Béctől nem mer elég-

tételt kérni: hát elejti Tiszát. Valóban hősi egy nemzet, melyről ilyen eljárást föltenni, s ugyancsak meg akarják a nemzet méltóságát védelmezni, kik tőle ilyesmit mernek követelni.

De tegyük fel, ha Tisza azt mondaná: »Am jól van: leszek Leonidas, leszek Dugovics, Zrinyi vagy Tankréd és feláldozom magamat azért a nemzetért, mely így szokta megjutalmazni fiait, és menne. Mi lenne akkor? Elégtételt látna ebben a nemzet és Bécs adná ezt az elégtételt a nemzetnek elkövetett sérelmekért? A pártok, csak-hogy Tisza ment, örömmel foglalhatnák el most már a kormány székeket, s szent lenne továbbra a béke a nemzet és a katonai körök közt? Avagy a másik kormánynak folytatnia kellene a harcot mindaddig, míg a nemzetnek megfelelő elégtételt nem adnának?

Először is, tegyük fel: A mostani mérsékelt ellenzék például beleülne a kormányba, s azt mondaná: ezzel kvitt! Minden jól van. És a harcot abban hagyná. Ez oly lefőzése lenne a nemzetnek, s oly áprilist-járatás volna, hogy az egész világ gunykakacza-

ját vonná maga után. És a nemzet, mely ezenképpen felhagyta magát ültetni, megérdemelné. Amde tegyük fel, hogy folytatná a harczot, a katonai párt pedig nem engedne: h o v a v e z e t n e a k k o r e z a h a r c z? Kívánatos-e a nemzetre nézve, akár az egyik, akár a másik esetnek beállása?

Már pedig ha mindenáron azon vagyunk, hogy a történeteket a nemzet ellen elkövetett sérelemnek tüntetjük fel, következésképpen, a dolgok logikája szerint, vagy az egyik, vagy a másik esetnek kell beállni.

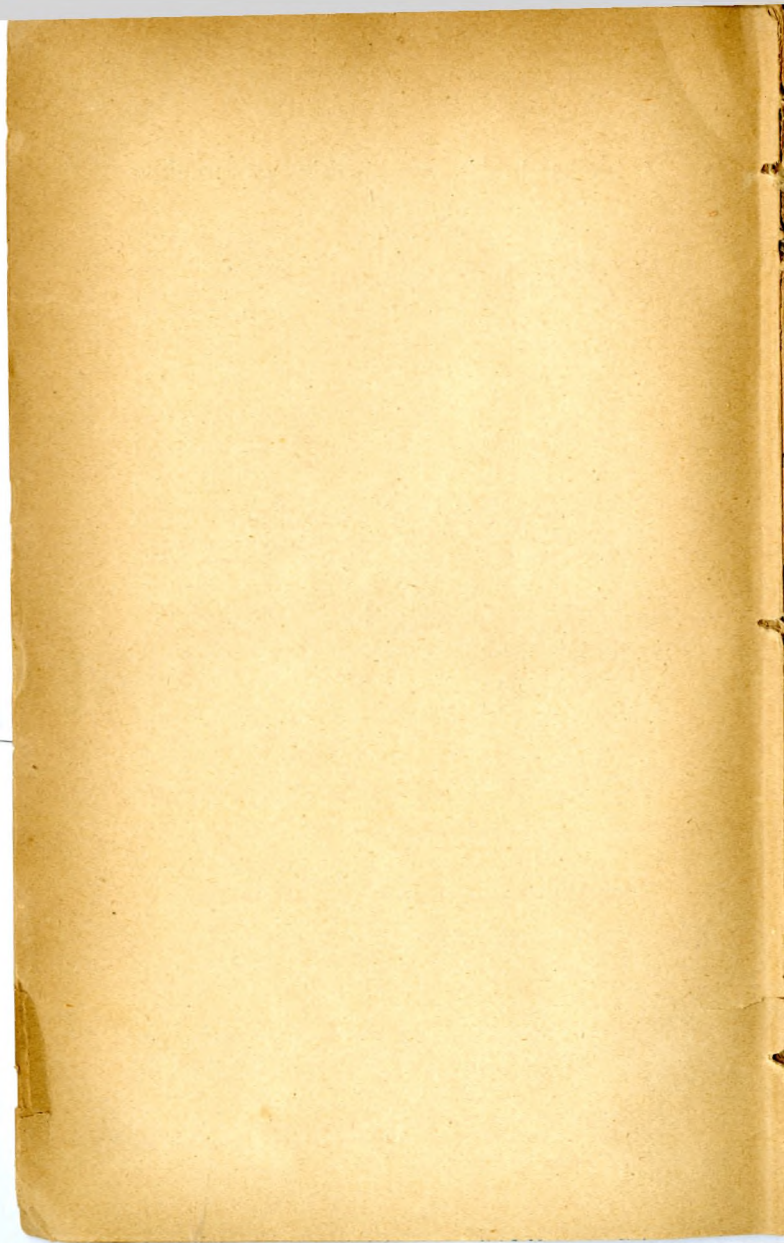
Kérdem most már, az akar-e jobbat, ki a veszélyt nem provocálja, ki az ügyet nemzetellenes sérelemnek sem nem tartja, sem fel nem tünteti, de határozottan állítja: hogy ama köröknek sokkal több okuk van arra, hogy a nemzetet meg ne sértsék és sokkal több felfogásuk, mintsem hogy ez okokat ne ismernék. Határozottan állíthatjuk azonfelül, hogy egy ily sértést semmiféle politikai cél nem követelhet, már pedig hogy okos emberek, magas diplomaták, cél nélkül, pusztán gyermeki ingerkedésből kövessenek el a mai vi-

lágban valamit, az csakis gyermekes feltevésből származhatik.

És hogy a hadsereg szellemére visszatérjünk, még egyszer állítjuk: hogy felső és legfelsőbb katonai körökben a birodalom egy nemzete ellen sem táplálnak és táplálhatnak ellenszenvet: először azért nem, mert a felső katonai körökben valamennyi nemzet képviselve van, és másodszor: mert a legfelsőbb körök leghőbb vágya a birodalom nemzeteinek megelégedése. Ennek annyiszor és oly számtalan jelét adták már, hogy kétségbevonása csakis tendentiózus roszakaratból, a viz felkavarásáról, s a zavarosban való halászhatalási vágyról tanuskodik.

A nemzetnek és hadseregnek egymás elleni heczzelése bármennyire a gyengébbek szája ize szerint legyen is, oly bűn, melyre nagyon ráillik a hazafiatlanság czime, s melyből minden magyar ember, ki hazájának belbékéjét ohajtja, s hazáját igazán szereti, tartózkodni köteles.

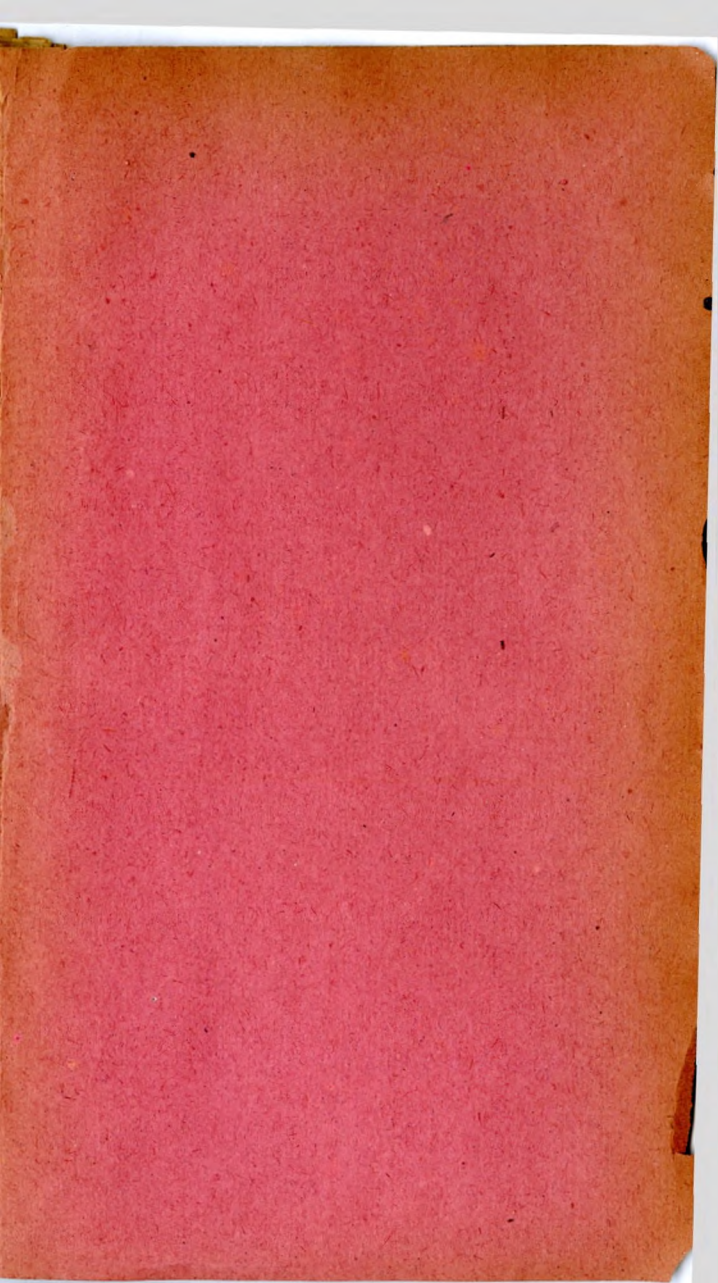
Ennyit a hadsereg sokat emlegett »szelleméről« és a Janszki-ügyről.

Lehetnek olyanok, kik véleményemet
sem nem osztják, sem osztani nem
akarják, de hogy olyan is lehessen,
ki hazája s nemzete ügyét odaadóbban
szolgálja, azt tagadom!

Dr. BALLAGI GÉZA.

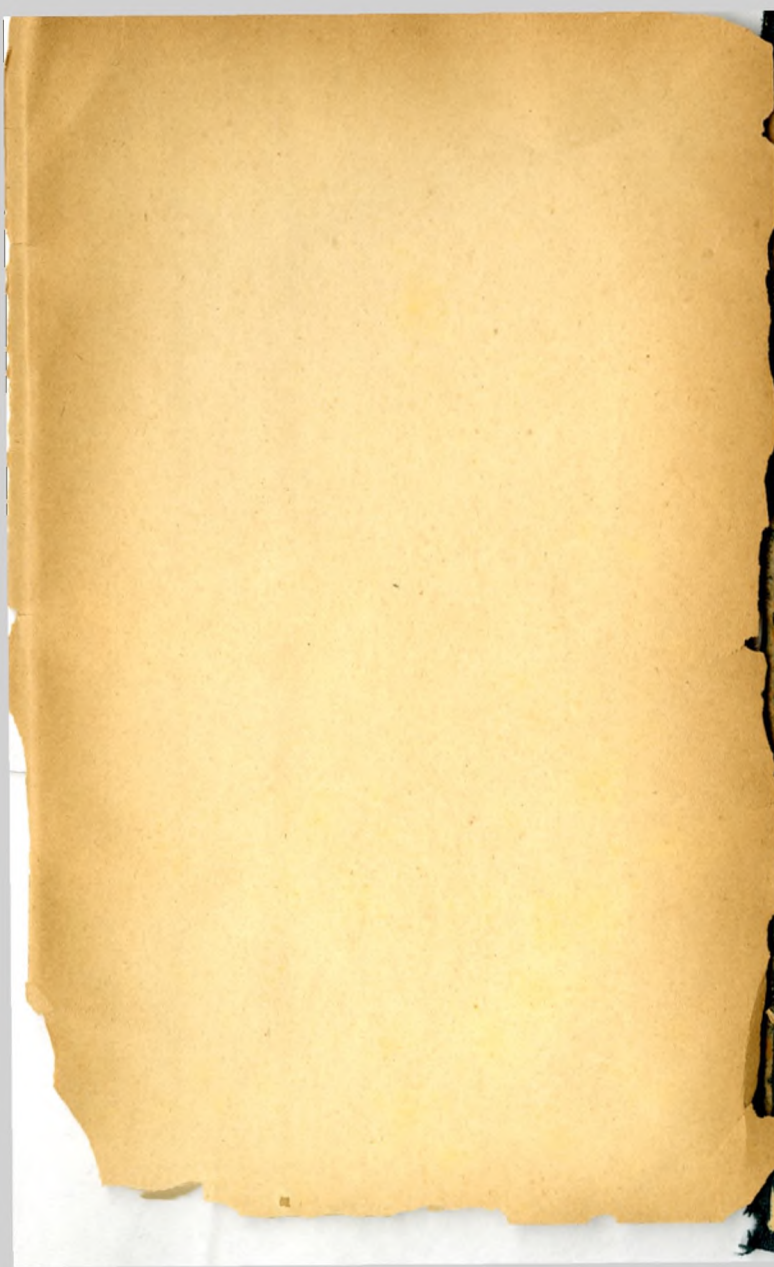
ARAD.

SZÉCHENYI IRODALMI INTÉZET NYOMDÁJA.

1886.

2002 ✓

2012